

S. R. SLINGS, *Plato: Clitophon*, Cambridge Classical Texts and Commentaries, 37, Cambridge: Cambridge University Press, 1999. pp. xv + 360.

«*Quin ofici (=tekhné / professió? habilitat?) diem que s'aplica a l'excel·lència de l'ànima. Digueu-m'ho ja!*» (409a). Aquest moviment d'impaciència és el moment clau del *Clitofó*, un dels diàlegs més breus del *Corpus Platonicum*. Ocupa encara no cinc pàgines de l'edició de Stephanus (406a1-410e8). És el primer diàleg de la vuitena tetralogia de Tràsil amb la *República*, el *Timeu* i el *Crítias*. Està sovint considerat com a dubtós o suspecte, indigne de Plató, des de Marsilio Ficino. Alguns crítics, des de Jean de Serres a l'edició de Stephanus, el consideren inacabat, *mutilatus*, perquè troben a faltar una resposta de Sòcrates. Altres el situen com un episodi en l'hiatus entre *Rep. I* (el *Trasímac* de Dümmmler (1895) i Paul Friedländer) i *Rep. II-X*. El diàleg tracta de l'exhortació socràtica i de la justícia. El marc dialoal inicial és molt breu de manera que s'ha dit que més que un diàleg és un monòleg de Clitofó. El relat de Clitofó refà arguments exhortatius socràtics i narra les converses entre ell i els «companys» de Sòcrates sobre «l'acció» (*ergon*) de la justícia. *The Cambridge Classical Texts and Commentaries*, que es van especialitzant en obres poc familiars dels autors grecs i llatins, ha escollit com a primer comentari platònic una versió revisada de la tesi que S. R. Slings, professor a Vrije Universiteit d'Amsterdam, havia dedicat al *Clitofó* l'any 1981.

Platòniques o no, aquestes planes parlen de la «bondat» de l'impuls socràtic i de la seva manca de «concreció» en la recepció que en fa Clitofó. El personatge surt també a *Les Granotes* d'Aristòfanes, *La Constitució d'Atenes* d'Aristòtil i al primer llibre de la *República* de Plató. Ens pot interessar, potser per ella mateixa, la narració d'un *desvetllament*, inquietud o xoc, que primerament *fascina* i després es troba com mancat de continuïtat, concreció o *eficàcia*. Què és el que se'ns dóna a pensar, potser com una constant, en el doble moment que el diàleg conté? És noble i adequada la seducció inicial o el desencantament posterior, les dues actituds o cap d'elles? L'interès filosòfic del *Clitofó* radica en la possibilitat de reexaminar la possible buidor de l'exhortació filosòfica en front del que d'una o d'altra manera podríem caracteritzar com a positivisme jurídic o realisme polític. A una interpretació del *Clitofó* li cal identificar exactament de què es queixa Clitofó i quin tipus de *tekhné* demana tan urgentment com a resposta.

L'edició de Slings s'ha efectuat sobre un nou examen dels manuscrits (apèndix II pp. 340-344), comporta un acurat comentari (pp. 263-335) i una introducció que tracta amb molt de detall qüestions de composició, gènere, caracterització, sentit i autenticitat del diàleg (pp. 1-234). Des de tots els punts de vista, el llibre de Slings és un instrument de treball imprescindible per a tothom que en el futur vulgui estudiar no solament el *Clitofó*, sinó tots els diàlegs més senzills del *Corpus Platonicum*. Allò que és objectivament més simple en els diàlegs platònics –diàlegs més breus d'estil directe– té una doble, o triple, atracció en els ordenaments cronològics dels estudis platònics contemporanis: (a) una atracció cap a l'anterior o pre-platònic que es divideix en (aa) una tradició dominant en els estudis platònics anglo-americans (W. K. Guthrie (1962-78) i Gregory Vlastos (1991)) segons la qual el jove Plató escriu diàlegs «socràtics» preservant el contingut i l'estil dels ensenyaments del seu mestre i fora seguit per un Plató madur, i vell, que desplegaria posi-

cions pròpies, en particular, la teoria de les idees. I (ab) posicions més atentes a la unitat de l'escriptura platònica que consideren que el diàleg més simple és fonamentalment el model rebut per Plató quan entra en el gènere que és el *logos sokratikós* i el complica filosòficament (Ch. Khan, 1996). I (b) una atracció cap al posterior: és el diàleg curt dels *spuria* (Muller, 1975; o la «semi-autenticitat» de què parla Thesleff, 1982). L'escriptura platònica està situada entre el fenomen «anterior» del socratismes i el «posterior» de la tradició acadèmica; potser fóra bo no batallar tant en la tasca de discernir-la exactament d'ells i ocupar-se del tot que amb ells forma.

Slings afirma primerament que aquest breu diàleg és una crítica no de Sòcrates sinó de l'exhortació filosòfica com una branca *específica* de la *literatura* socràtica. Però l'afirmació més rotunda, i ja discutida (Rutherford, Bailly, Joyal, Bowe)¹, és que el judici de l'autor del Clitofó sobre l'eficàcia de l'exhortació i la refutació és idèntic al punt de vista «platònic» (pp. 4, 212). El Clitofó seria una paròdia d'un gènere literari exhortatiu, igual com comunament se suposa que ho és el *Menexen* de l'oració fúnebre o *Epitafios* (p. 3), o el *Fedre* de l'*Epideixis* retòrica. «Paròdia» és la *imitació burlesca* d'una obra literària o musical seriosa. Les raons per tal d'afirmar que al segle quart existia un gènere filosòfic anomenat protrèptic són més o menys clares; però Slings, a diferència de K.Gaiser, 1959, no el fa començar amb els sofistes, sinó amb els socràtics². Slings estableix un *Corpus de l'exhortació filosòfica* que conté exactament vuit elements: els tres protrèptics d'Antístenes, el d'Aristip, el d'Aristòtil, fragments de l'*Eutidem*, de l'*Apologia de Sòcrates*, el diàleg de Sòcrates amb Eutidem a les *Memorabilia* de Xenofont IV,2, l'*Alcibiades* d'Esquines i el Pseudo-Plató (sic) *Alcibiades I*. Slings parla també de situacions exhortatives al *Gòrgias*, *Laques*, *Fedó*, *Protàgoras*, *Convit* i *República*, diferenciades, però, dels moments en què Sòcrates encoratja el seu interlocutor a prosseguir la discussió. Els testimonis de Xenofont i Demetri donarien una primera «teoria» tripartita de tipus d'exhortació: com acusació (Aristip), avís (Xenofont) i refutació (Sòcrates, Esquines i Plató). Tot aquest conjunt dota Slings, un cop descartades fonts úniques, d'instruments per tal d'analitzar el Clitofó com a «*protreptic pastiche*» (p. 93), «*farrago of patterns and motifs from protreptic literature*» (p. 209).

Les conclusions de Slings reposen sobre la bondat de la seva distinció entre protrèptic *explícit* i *implícit*; perquè afirma molt rotundament que la intenció del Clitofó és doble: «*explicit protreptic is condemned, implicit protreptic recommended*» (p. 211). Un text és exhortatiu si està dirigit a motivar un

1. R. B. RUTHERFORD, *The Art of Plato. Ten Essays in Platonic Interpretation*, London, 1995. Joyal, Mark 2001. «S.R. Slings, Plato: Clitophon», BMCR 2001.11.06. Jacques A. BAILLY, *Plato's Euthyphro and Clitophon*. Newburyport: Focus, 2003.

2. «That explicit protreptic in the stricter sense did not exist among the sophists as a fixed genre» p. 66. La cursiva és nostra. Els filòlegs discuteixen les *determinacions* en què cal classificar uns textos, que o estan perduts o són «fragments» del Corpus Platonicum. En efecte, a part l'*Anonymus Iamblichii*, els tres tipus d'una possible exhortació sofística que són l'*epideixis*, la defensa de l'ensenyament de l'*areté* i l'elogi de la *tekhné* estan exemplificats al *Gòrgias*, al *Protàgoras* i a l'*Eutidem*. L'aprenent de filòsof no s'ha de despistar pels jocs incerts sobre els noms dels «calaixos», ni impressionar per la rotunditat d'algunes propostes filològiques; s'ha de familiaritzar repetidament amb les peces, que sovint són ben poques, i considerar totes les disjuntives sobre on la filosofia està situada, perquè és ben veritat que estava situada malgrat que les nostres reconstruccions siguin necessàriament insegures.

canvi en la conducta dels seus destinataris. Una exhortació filosòfica en sentit ampli és un text escrit per filòsofs que cerca modificar conductes dels lectors, i en sentit més estricte quan incita a l'estudi de la filosofia. Una exhortació és explícita quan indica clarament la conducta que vol obtenir i és implícita quan ho fa indirectament (p. 61). L'*elenkhos* dels diàlegs aporètics és una exhortació implícita. L'únic text exhortatiu filosòfic explícit complert d'inspiració socràtica que ha sobreviscut és *Alcibiades I*. Segons Slings, no únicament no és «platònic», sinó l'exponent del que l'escriptura del *Clitofó* vol destruir.

Segons Slings, «*Plato rejects explicit philosophical propeptic because it is ineffective*» (p. 155). Sempre és molt agosarat saber el que Plato fa. És molt clar que al *Sofista* el Foraster d'Elea considera que la *nouzetiké* és una forma de *paideia* que produeix un petit resultat i ocasiona molts treballs i, també, que l'*Apologia de Sòcrates* mostra en la verificació de l'oracle dèlfic a la vegada l'ús socràtic del protrèptic implícit i explícit. No perdre el temps és una bona cosa únicament quan hi ha una manera clara de guanyar-lo; estalviar-se molts treballs potser no és tan savi quan és l'única manera d'obtenir petits resultats. Potser, doncs, no és tan clara l'atribució a Plató de la preferència del Foraster d'Elea i caldria explorar la generalitat de la noció d'examen per damunt del(s) conflicte(s) entre les seves formes³. Sigui com sigui, segons Slings, el *Clitofó* fora «*a pamphlet attacking Socratic propeptic*» en el primer moment de la narració de Clitofó, i un model o exemple del mètode platònic de l'*elenkhos* en el seu segon moment. Contra Vlastos (1991), que fa de l'*elenkhos* el mètode socràtic de Sòcrates en front del mètode constructiu del Sòcrates «platònic» posterior, Slings pensa que l'*elenkhos* junt amb el plantejament de l'*aporia* és el nucli del diàleg platònic (p. 162): el mètode platònic exemplificat al *Menó*, *Teetet* i *Sofista* contra les inefectives exhortacions de la literatura socràtica no-platònica.

El canvi de posició de Slings sobre l'autoria platònica del diàleg és molt alligador. L'any 1981 Slings no la veia gens clara, mentre que l'any 1999 l'accepta «*not whitout hesitation*» (pp. 233-34). En nota, Slings explica que Paul Shorey havia fet un trajecte invers des de l'autenticitat l'any 1884 als dubtes de 1933. La qual cosa vol dir que en aquest terreny ens movem sempre entre impressions subjectives si podem, volem, o gosem, triar entre la viabilitat de cada peça i la nostra imatge del tot del platonisme. Més cert és que en aquest cas no hi ha cap evidència lingüística o estilística contra l'autenticitat (p. 227). El llenguatge és semblant al del *Sofista*, la dada de l'hiatus, un dels criteris positius de l'estilometria, el situaria entre la *República* i el *Sofista*, cap font antiga dubta de la seva autoria platònica. Hi ha un moment platònic, doncs, en què un vell Sòcrates està tractat amb ironia i atacat sense escrúpols per un jove Clitofó que prefereix la companyia de Trasímac; és possible que amb això un Sòcrates literari sigui platònicament judicat. O és que, potser, cal donar a la fascinació i a la impaciència del personatge Clitofó alguna altra explicació?

Jordi SALES I CODERCH

3. El conflicte que Slings veu entre exhortació explícita i refutació apolítica s'il·lumina des del conflicte entre Sòcrates refutatiu i Sòcrates constructiu tant des de posicions vlastonianes com d'altres basades en el tractament dels personatges com la de Ruby BLONDELL, *The Play of Character in Plato's Dialogues*, Cambridge 2002. La noció més general d'examen mereix ser reconsiderada com ho fa Tarrant a Gary ALAN SCOTT (ed.), *Does Socrates Have a Method? Rethinking the Elenchus in Plato's Dialogues and Beyond*, Pennsylvania State University Press, 2002.